

УДК 378.013.43.011.3-051:159.955:005.336.5

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vpe.2023.39.12035>

КУЛЬТУРА ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНА КАТЕГОРІЯ ГУМАНІТАРНОГО ДИСКУРСУ У КОНТЕКСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Лариса Ковальчук

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Туган-Барановського, 7, Львів, Україна, UA-79005
larysa.kovalchuk@lnu.edu.ua*

У контексті дослідження проблеми формування культури професійного мислення майбутніх педагогів зроблено понятійно-термінологічний аналіз сутності ключових понять. Ураховуючи, що культура є системоутворювальним, родовим поняттям, ключові поняття («культура особистості», «професійно-педагогічна культура», «культура професійного мислення» тощо) розглядають як видові. Відтак, на основі аналізу наукових літературних джерел у статті з'ясовано підходи дослідників до трактування сутності культури як фундаментальної категорії гуманітарного дискурсу у філософії, культурології, соціології, психології, педагогії.

На підставі проведеного дослідження зроблено висновок, що в гуманітарному дискурсі набули поширення трактування сутності культури, в яких дослідники акцентують увагу на онтологічному, антропологічному, аксіологічному, діяльнісному, евристичному, менталетвірному і семіотичному аспектах. Визначено, що відмінність у підходах науковців до інтерпретації сутності культури зумовлена складністю, неоднозначністю, багатовимірністю й багатофункціональністю аналізованого феномену, а також пов'язана з проблемним полем конкретних наукових досліджень.

З'ясовано, що культура, суспільство, професійна (соціальна) спільнота і особистість пов'язані різнобічними взаємозв'язками та взаємовпливами у системі: «культура ⇔ культура суспільства ⇔ культура професійної (соціальної) спільноти ⇔ культура особистості».

Професійно-педагогічну культуру розглядаємо як культуру професійної спільноти, в якій органічно поєднуються культура професійного мислення, педагогічна спрямованість, ціннісні настанови, педагогічні здібності, професійна компетентність, педагогічний досвід, творча діяльність, особисті і професійні якості педагога тощо.

Ключові слова: дискурс, категорія, культура, культура особистості, культура суспільства, культура професійної спільноти, культура професійного мислення педагога, професійно-педагогічна культура.

Постановка проблеми. Модернізація системи освіти України потребує не лише зміщення акцентів на домінування особистісно-зорієнтованої парадигми, а й обґрунтування і впровадження сучасної культурної парадигми освіти в освітній процес вищої школи. В нашому розумінні культурна парадигма освіти, спрямована на культурогізацію вищої освіти, забезпечує втілення головних ідей студентоцентрованого навчання у вищій школі, розвиток особистості студента, його загальної і професійної культури, культури професійного мислення в процесі підготовки до майбутньої професійної діяльності, у тім числі й педагогічної діяльності.

У дослідженні керуємось тим, що для нашого наукового пошуку поняття «культура» є системоутворювальним, родовим стосовно низки видових понять («культура особистості», «професійно-педагогічна культура», «культура професійного мислення» тощо). Відтак, вважаємо доцільним у контексті дослідження формування культури професійного мислення майбутніх педагогів проаналізувати підходи дослідників до трактування сутності культури як фундаментальної категорії гуманітарного дискурсу у філософії, культурології, соціології, психології, педагогіці.

Зв'язок роботи з науковими програмами і практичними завданнями визначається розробленням низки питань відповідно до науково-дослідної тематики кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи Львівського національного університету імені Івана Франка.

Аналіз досліджень і публікацій засвідчує, що на сутності культури, її складових функціях та інших аспектах акцентують увагу представники різних галузей наукових знань:

- філософи (В. Андрущенко, Є. Бистрицький, С. Возняк, А. Залужна, І. Кант, В. Кремень, М. Максютя, І. Силадій, В. Скотний, В. Стасевич та ін.);
- культурологи (Д. Антонович, Е. Маркарян, Л. Мосіонжик, О. Овчарук, А. Свідзинський, М. Семчишин, В. Стеценко, В. Шейко, С. Шендрик та ін.);
- соціологи (В. Болгов, М. Вебер, В. Городяненко, Г. Зіммель, А. Гелен, В. Гуцу, В. Ларцев, Б.-К. Малиновський та ін.);
- психологи (Л. Анолі, В. Бех, Дж. Брунер, О. Ішук, Л. Караковський, Л. Карамушка, В. Рибалка, З. Фрейд, А. Фурман, Є. Шалімова, L. Vaughn та ін.);
- педагоги (Ф. Адамські, М. Бондар, О. Жорнова, І. Зязюн, А. Лу, Р. Позінкевич, Т. Пьонтек, К. Робінсон, В. Стабко, В. Сухомлинський та ін.).

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – у контексті дослідження проблеми формування культури професійного мислення майбутніх педагогів провести понятійно-термінологічний аналіз підходів науковців до трактування сутності культури як фундаментальної категорії гуманітарного дискурсу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретичне осмислення сутності культури засвідчує, що цей феномен є фундаментальною категорією гуманітарного дискурсу. В. Андрущенко, І. Силадій слушно зазначають, що термін дискурс (лат. *discursus* – доведення, міркування; фр. *discours* і англ. *discourse* – мова) етимологічно розкладається на дві складові частини: *dis* (у різних напрямках) і *courir* (бігти), що буквально означає «різноспрямований рух». Погоджуємося з думкою науковців, що «різноспрямованість» дискурсу визначає безліч інтерпретацій, які найбільш повно реалізувалися в межах дискурсів гуманітарних наук [1, с. 5, 6].

Теоретично осмислюючи сутність культури як фундаментальної категорії сучасного гуманітарного дискурсу, беремо до уваги думку українського філософа-культуролога А. Свідзинського. Вчений зауважує, що, «будуючи наукову концепцію культури, не можемо обминути проблеми визначення цього поняття. Жодною мірою не абсолютизуємо дефініцій, які, звичайно, не розкривають поняття в усій повноті його відношень до інших, ми, однак, не повинні ігнорувати потреби короткого означення, що є сукупністю основних рис, необхідних і достатніх для відмежування розглядуваного поняття від інших» [20, с. 10]. З нашого погляду, глибшому розумінню природи культури сприяє міждисциплінарний аналіз сутності цього феномена в різних галузях наукових знань, який показано на рис. 1:

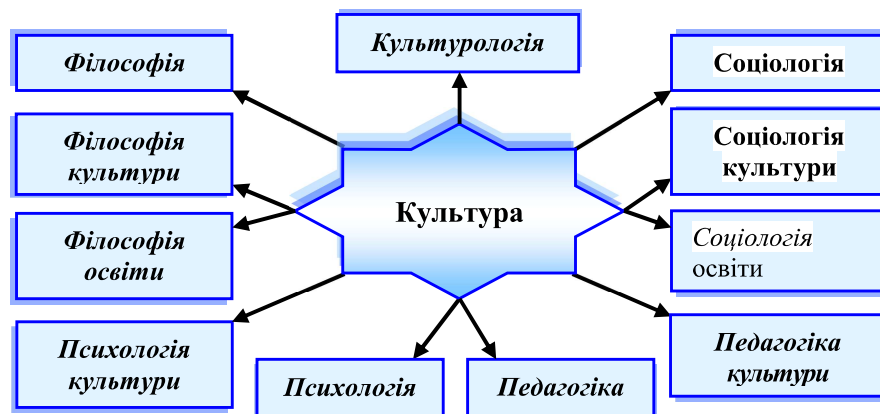

Рис. 1. Міждисциплінарний аналіз сутності феномену «культура»

Буття й діяльність людини у культурі в українській філософській думці другої половини XX – початку XXI ст. розглядали на основі **онтологічного підходу**. **Онтологію** (гр. *όντος* – суще; лат. *logos* – наука, знання) визначають як філософське вчення про буття, основи всього сущого, принципи буття, його структуру і закономірності [22, с. 600]. Зокрема, Є. Бистрицький визначає *культуру* як універсальну реальність буття людини, що зачіпає без

винятку весь зміст того, що вона робить і чим живе в цьому світі (в широкому розумінні йдеться про граничну універсалізацію стану і поняття культури, що визнається повсюдною та всюдищуною) [7, с. 3, 4].

Нам імponує думка С. Возняка, який слушно зауважує, що в культурному відношенні людина не лише усвідомлює й переосмислює світ, вона онтологічно творить свій світ – світ власного культурного буття, де предмети постають не стільки як речі, скільки як цінності та смисли, що представляють собою світ ціннісно-сислової орієнтації – феномен культурного буття [8, с. 148]. У контексті розв'язання завдань нашого дослідження важливим є розуміння ролі студента (майбутнього педагога) як суб'єкта власного буття в культурі, здатного до самопізнання, саморозвитку і професійного становлення в культурно-освітньому середовищі закладу вищої освіти.

З огляду на людиновимірність значного поширення в науковій думці набув *антропологічний* підхід до тлумачення культури («гр. *άνθρωπος* – людина; *λόγος* – наука, вчення» [22, с. 70]). У контексті сучасних світових тенденцій привертає увагу визначення М. Максюті, за яким *культура* – історично визначене відтворення способів, навичок діяльності людини та їх результатів, норм і цінностей внутрішнього життя у їхній єдності. Така єдність є потенціалом збагачення й розвитку самої людини у культурі [15, с. 18].

Антропологічне розуміння природи культури є одним з ключових аспектів наукового доробку вчених-культурологів. *Культура* (за В. Шейком) – це сукупність накопиченого асоційованого людиною соціального досвіду в усіх сферах її життєдіяльності (в основі цієї життєдіяльності лежить предметно-практичне пізнання і перетворення світу, тобто практичні й природничо-наукові знання, які є важливим складовим елементом загальнолюдських цінностей) [26, с. 12]. З погляду культуролога, «культура є природою людини, тому що людина може *розпредмечувати* навколишній світ і *упредметнювати* себе лише в культурі» [26, с. 109].

У контексті антропологічного осмислення культури цікавим є соціологічний вимір її сутності. Зокрема, В. Ларцев трактує *культуру* як особливу надіндивідуальну і позаорганічну пам'ять людства, «природним» призначенням якої є накопичення, зберігання і передавання від покоління до покоління суттєво важливої інформації, що програмує дії індивідів, які входять до певного соціального об'єднання людей [13, с. 108].

У дискурсі антропологічних поглядів на сутність феномену культури привертають увагу погляди вчених-психологів. На думку В. Беха і Є. Шалімової, *культура* – це певна технологія адаптації людини до навколишнього середовища, яка формується фенотипово завдяки діяльності і містить як духовні аспекти (цінності, життєві уявлення, зразки поведінки,

норми, засоби і прийоми людської діяльності), так і матеріальні аспекти, що відображаються у предметах, засобах праці [4, с. 159].

Зважаючи на засади антропологічного підходу, вчені-педагоги трактують **культуру** як:

- рівень розвитку суспільства, творчих сил і здібностей людини, виражений у типах і формах організації життя і діяльності людей, а також у створюваних нею матеріальних і духовних цінностях (М. Бондар) [6, с. 37];

- світ людини, людського існування, сама людина, у її, насамперед, людських, «надприродних» властивостях і вимірах (Р. Позінкевич) [17, с. 59].

Серед аспектів, які активно вивчаються, важливе місце посідає осмислення культури як аксіологічного феномену («гр. *ἀξία* – цінність; *λόγος* – наука, вчення» [22, с. 36]). Так, В. Стасевич вважає, що **культура** як аксіологічний феномен буття феноменально постає в єдності та ієрархічності трьох *рівнів* організації ціннісно-сислової реальності, які є аксіологічною моделлю ієрархії культури як такої, тобто її аксіосфери, рівневої організації:

- а) як рівень абсолютних цінностей;
- б) як системи конкретно-історичних цінностей;
- в) цінності набувають вигляду *особистісних систем* [24, с. 72–73].

За визначенням К. Робінсона, **культура** – цінності й форми, притаманні різним соціальним групам. Експерт з питань освіти слушно зазначає, що культура будь-якої спільноти зіткана з багатьох переплєтених між собою ниток: цінностей, переконань, правових звичаїв, підходів до праці, загальноприйнятих форм особистих взаємин, звичок, пов'язаних з їжею і вбранням, мистецьких традицій, мов, діалектів тощо. Культура живе в постійному взаємозв'язку між усіма цими складниками. Нам імponує думка дослідника, що культурне розмаїття – одна з прикрас людства [19, с. 65, 66].

Людина творить світ культури у процесі своєї життєдіяльності. Саме культура характеризує діяльність людини в усьому розмаїтті її проявів і видів. З цього погляду значний інтерес для нашого дослідження представляє *діяльнісний* аспект розуміння сутності культури.

В. Андрущенко трактує **культуру** як основне середовище життєдіяльності людини, створене нею самою. Вчений вважає, що життя людини відбувається в природі, причому не тільки як існування, а й як діяльність. Характерно, що в процесі цієї діяльності людина вступає у взаємодію з іншими людьми. Завдяки цьому виникає спілкування, суспільні відносини [2, с. 11].

В. Мельник слушно акцентує на тому, *що* людина наділена Божою іскрою до пізнання світла істини, способом себе-утвердження та самореалізації не просто у діяльності, яка є наслідуванням існуючих зразків і норм праці, а діяльності, яка має означеності творчості та креативний предметно-перетворювальний характер [14, с. 11]. З огляду на це беремо до

уваги, що **евристика** (гр. εὐρίσχω – знаходжу) – термін, яким позначають галузь знання про творчу діяльність, пов'язану з пошуками шляхів відкриття нового в судженнях, ідеях, способах діяння [14, с. 183]. Відтак у контексті нашого наукового пошуку цінним вважаємо осмислення **евристичного** аспекту культури, що достойно виражене у працях багатьох науковців.

А. Свідзинський розуміє цей феномен, з одного боку, як потенціал, а з іншого – як процес творчості. За дефініцією культуролога, **культура** – це:

- потенціал (пам'ятки минулого, вся культурна спадщина для сьогодення є насамперед «культурним потенціалом», значення якого колосальне, бо він здатний глибоко впливати на актуальні процеси, стимулювати їх за певних умов, з яких вирішальна – існування живих творців, носіїв культури, загалом, людей, здатних сприйняти цей потенціал, зрозуміти сенс культури минулого, взяти від неї те, що потрібне нині) [20, с. 32, 33];
- процес творчості (всі духовні структури культури (мова, релігія, міфологія, мистецтво, філософія, наука) виникають унаслідок творчих зусиль людства); процес подолання зла творчістю) [20, с. 48].

З погляду соціологів В. Болгова і В. Гуцу, **культура** — це здійснювана у сферах матеріального і духовного виробництва в системі суспільних відносин переважно творча діяльність людей з освоєння світу, в процесі якої виробляються, зберігаються, розподіляються, обмінюються і споживаються суспільно значущі соціальні цінності, а також сукупність цінностей, які опредметнюють творчу діяльність людей [5, с. 18].

Цікавим з погляду нашого дослідження є **семіотичний** підхід, який дає змогу сприймати, розуміти, інтерпретувати і систематизувати інформацію про різні знакові системи, які вивчає семіотика. Під **семіотикою** (гр. σημειωτική – пов'язаний зі знаком, від σημείον – знак) розуміють науку про різні системи знаків, які використовують для передавання інформації (інша назва – семіологія) [22, с. 752]. З інформаційно-семіотичного погляду, світ культури постає через світ артефактів, світ смислів, світ знаків.

Культуролог О. Овчарук акцентує на сучасному погляді на **культуру** як систему інформаційних кодів, у яких закріплено історично накопичуваний соціальний досвід. Найбільш давнім способом кодування такого досвіду є функціонування суб'єктів поведінки, спілкування та діяльності як семіотичних систем, коли їхні дії та вчинки стають зразками для інших [16, с. 104].

Л. Аноллі аргументовано доводить, що кожній культурі властиві свої ментальні схеми і моделі, металні механізми та інструменти, культуральна специфічність навичок тощо [3, с. 187–198]. Сьогодні вагомого значення набуває менталетвірний аспект культури (лат. *mens* – мислення, розум, образ і спосіб думання [12, с. 249]).

В. Стабко розглядає *культуру* як характеристику ментальності (установку свідомості, її націленості в зовні – на світ і всередину себе, на власні глибини духу). Дослідник слушно зауважує, що *культура* – це те, що дає можливість внести до світу і в особистість сенс, людське значення, а також здатність використовувати те, що накопичено в досвіді людства [23, с. 37].

У час кривавої війни, розв'язаної імперською росією проти незалежної України, пророче переконливою є думка А. Фурмана. Вчений промовисто наголошує, що «тільки відповівши на запитання “Хто ми є?”, “Чого насправді хочемо?” і “Що реально можемо?”, українство зможе на теренах рідної землі, прадавньої культури і новітнього досвіду державного будівництва виявити необхідний для узгодження і консолідації *широкий конструктив власної ментальності*, тобто той, досі неоціненний і не вжитий належним чином, Божий дар, посвята якого дасть змогу утвердити довкола добро і злагоду, свободу і гуманність, істину і красу» [25, с. 6].

Рис. 2. Трактування сутності культури в гуманітарному дискурсі

Дослідники розглядають культуру як багатофункціональне явище і виокремлюють такі її *функції*:

- пізнавальну, інформативну, комунікативну, регулятивну, нормативну, виховну, світоглядну, аксіологічну (В. Скотний) [21, с. 430–433];
- соціально-регулятивну, комунікативно-репродуктивну, культуротворчу, ціннісно-орієнтаційну (В. Шейко) [26, с. 33];
- освоювально-перетворювальну, комунікативну, проєктивну, захисну, прогностичну, сигніфікативну, нормативно-регулятивну, гедоністичну, акумуляцій і трансляцій, культурно-історичного досвіду, міжетнічної інтеграції (В. Рибалка) [18, с. 10].

У дослідженні беремо до уваги те, що культура, суспільство, професійна (соціальна) спільнота і особистість пов'язані різнобічними взаємозв'язками та взаємовпливами у системі «культура \Leftrightarrow культура суспільства \Leftrightarrow культура професійної (соціальної) спільноти \Leftrightarrow культура особистості» (рис. 3).

Рис. 3. Взаємозв'язки культури, суспільства, професійної (соціальної) спільноти і особистості

Відтак, культуру розглядаємо на таких рівнях:

- макрорівні – як культуру суспільства;
- мезорівні – як культуру професійної (соціальної) спільноти, до якої відносимо культуру освітянської групи (наприклад, педагогічного колективу закладу вищої освіти, факультету чи кафедри, педагогічного товариства, наукового товариства тощо), культуру студентського колективу і т. ін.;
- мікрорівні – як культуру особистості, що є індивідуальним виявом

культурного впливу суспільства і професійної (соціальної) спільноти на людину, внаслідок якого відбувається її становлення як людини культурної.

Педагогічну культуру розглядаємо як культуру професійної спільноти, в якій органічно поєднуються педагогічна спрямованість, ціннісні настанови, педагогічні здібності, професійна компетентність, педагогічний досвід, творча діяльність, особисті і професійні якості педагога тощо. Втім, педагогічну культуру викладача (вчителя, вихователя тощо) вважаємо професійно-педагогічною і уточнюємо трактування її сутності, наведене у статті [11, с. 159].

Під **професійно-педагогічною (педагогічною) культурою** розуміємо інтегроване утворення, що характеризує оволодіння педагогом сукупністю різновидів культури, гармонійне поєднання яких репрезентує його Я-концепцію, особистісні і професійні якості, педагогічні здібності й уміння, рівень особистісного розвитку, професійного становлення, набутий досвід, ступінь самореалізації й самовираження у педагогічній діяльності. На нашу думку, структуру професійно-педагогічної культури становлять такі компоненти (підструктури): культура професійного мислення, культура мовлення, культура почуттів, культура зовнішнього вигляду, культура спілкування, культура здоров'я, інтелектуальна культура, інформаційно-комунікаційна культура, етична культура, рефлексивна культура, естетична культура, екологічна культура та інші види культури. Підходи до формування професійно-педагогічної культури та її підструктур висвітлюємо у низці наукових і навчально-методичних праць (зокрема в [9; 10; 27]).

Висновки. На підставі проведеного понятійно-термінологічного аналізу можемо зробити висновок, що в гуманітарному дискурсі набули поширення трактування сутності культури, в яких дослідники акцентують увагу на онтологічному, антропологічному, аксіологічному, діяльнісному, евристичному, менталетвірному і семіотичному аспектах. Відмінність у підходах науковців до інтерпретації сутності культури зумовлена складністю, неоднозначністю, багатомірністю й багатофункціональністю аналізованого феномену, а також пов'язана з проблемним полем конкретних наукових досліджень у філософії, культурології, соціології, психології, педагогіці, предметом наукових розвідок яких стали різні аспекти культури. Перспектива подальших досліджень полягатиме в більш ґрунтовному аналізі трактувань сутності культури вітчизняними і зарубіжними дослідниками.

2. *Андрущенко В.* Філософічність освіти: теорія, методологія, методика. Вища освіта України. 2008. № 4. С. 10–18.
3. *Анолли Л.* Психология культуры / пер. с итал. Ю.С. Вовк. Харьков : Изд-во Гуманитарный Центр, 2016. 480 с.
4. *Бех В. П., Шалімова Є. О.* Функціональна модель особистості: пошуки політикокультурних детермінант поведінки : Монографія. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 255 с.
5. *Болгов В. И., Гуцу В. Г.* Социология культурного уровня жизни. Теории, методы и опыт социологического исследования : Монография. Кишинёв : Штиинца, 1991. 168 с.
6. *Бондар М. В.* Педагогічні умови формування інтелектуальної культури студентів економічних спеціальностей у процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. Вінниця, 2011. 292 с.
7. *Быстрицкий Е. К., Козловский В. П., Пролеев С. В., Малахов В. А.* Бытие человека в культуре (опыт онтологического подхода) / ред. Е. К. Быстрицкий ; АН Украины. Ин-т философии. Київ : Наук. думка, 1991. 176 с.
8. *Возняк С. С.* Діяльність у вимірах культури: проблема формоутворення : монографія. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. 200 с.
9. *Ковальчук Л.* Моделювання науково-педагогічних досліджень : навч. посібник. Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2020. 520 с.
10. *Ковальчук Л.* Основи педагогічної майстерності : навч. посібник. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2007. 608 с.
11. *Ковальчук Л.* Педагогічні здібності як інтегрований чинник формування культури професійного мислення майбутніх учителів природничих дисциплін. Szkoła twórcza w odtwórczym świecie. / pod red. J. Krukowskiego, A. Włoch. Kraków : Wyd-wo Wydziału Pedagogicznego Un-tu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, 2013. Т. II. S. 156–168. (Seria : Biblioteka Współczesnej Myśli Pedagogicznej).
12. Культурологія : енциклопедичний словник. Авт. кол. : М. П. Альчук, Ф. С. Бацевич, І. М. Бойко та ін. / за ред. В. П. Мельника. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2013. 508 с.
13. *Ларцев В. С.* Социокультурный генезис личности (социально-философский анализ) : монография. Киев: ООО «Информационно-издательская фирма «Принт-Экспресс», 2002. 360 с.
14. Людина в сучасному світі : в 3 кн. Кн. 1. Філософсько-культурологічні виміри : колективна монографія / А. Ю. Васьків, Н. П. Гапон, Г. Т. Гнатишак та ін. ; за заг. ред. д-ра філос. наук, проф. В. П. Мельника. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2012. 578 с.

15. *Максюта М. Є.* Єдність культури і мислення : автореф. дис... д-ра філософ. наук : 09.00.05; Дніпропетр. держ. ун-т. Дніпропетровськ, 1997. 35 с.
16. *Овчарук О. В.* Парадигмальні виміри ідеалу людини у просторі культури ХХ – початку ХХІ століття : дис.... д-ра культурології : 26.00.01; Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Міністерство культури України. Київ, 2018. 426 с.
17. *Позінкевич Р. О.* Освіта в системі культури : монографія. Луцьк : Ред.-вид. відд. «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. 348 с.
18. *Рибалка В. В.* Аксиологічні основи психологічної культури особистості : навч.-метод. посібник. Київ : АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих ; Ін-т обдарованої дитини ; АПН і МОН України, Укр. наук.-метод. центр практ. психології і соц. роботи, 2009. 326 с.
19. *Робінсон К., Лу А.* Школа майбутнього. Революція у вашій школі, що назавжди змінить освіту / пер. з англ. Г. Лелів. Львів: Літопис, 2017. 256 с.
20. *Свідзинський А.* Самоорганізація і культура. Київ : Вид-во імені Олени Теліги, 1999. 288 с.
21. *Скотний В.* Філософія: історичний і систематичний курс. Київ : Знання України, 2005. 575 с.
22. *Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничук.* Київ : Гол. редакція, 1985. 970 с.
23. *Стабко В. М.* Теорія і методика формування проектно-технологічної культури майбутніх учителів технологій : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02 ; Нац. пед. ун-т ім. М. Драгоманова. Київ, 2017. 515 с.
24. *Стасевич В. П.* Культура як аксіологічний феномен буття (соціально-філософський аналіз природи та ієрархії культури) : дис... канд. філософ. наук : 09.00.03 ; Донецький нац. техн. ун-т. Донецьк, 2004. 171 с.
25. *Фурман А. В.* Психокультура української ментальності : 3-тє наук. вид. Тернопіль : НДІ МЕВО, 2014. 168 с.
26. *Шейко В. М.* Культура. Цивілізація. Глобалізація (кінець ХІХ – початок ХХІ ст.) : монографія : в 2 т. Т. І. Харків : Основа, 2001. 520 с.
27. *Kovalchuk L.* Modeling of cultural and educational environment as a pedagogical condition of forming of professional thinking culture of future teachers. *European Scientific Journal*. 2014. Vol. 10, No. 22. P. 69–88.

References

1. Andruschenko, V., Syladij, I. (2018). Poniattia pedahohichnoho dyskursu v suchasnykh naukovykh doslidzhenniakh. *Vyscha osvita Ukrainy*, 1, 5–10.
2. Andruschenko, V. (2008). Filosofichnist' osvity: teoriia, metodolohiia, metodyka. *Vyscha osvita Ukrainy*, 4, 10–18.

3. Anolly, L. (2016). *Psykhologhyia kul'tury* / Per. s ytal. Yu. S. Vovk. Khar'kov : Yzd-vo Humanytarnyj Tsentr, 480 s.
4. Bekh, V. P., Shalimova, Ye. O. (2009). *Funktsional'na model' osobystosti: poshuky politykokul'turnykh determinant povedinky* : Monohrafiia. Kyiv : Vyd-vo NPU im. M. P. Drahomanova, 255 s.
5. Bolhov, V. Y., Hutsu, V. H. (1991). *Sotsyologhyia kul'turnoho urovnia zhyzny. Teoryy, metody y opyt sotsyolohyicheskoho yssledovanyia* : Monohrafiia. Kyshyniov : Shtyynntsa, 168 s.
6. Bondar, M. V. (2011). *Pedahohichni umovy formuvannia intelektual'noi kul'tury studentiv ekonomichnykh spetsial'nostej u protsesi fakhovoi pidhotovky* : dys. ... kand. ped. Nauk : spets. 13.00.04 / Vinnyts. derzh. ped. un-t im. M. Kotsiubyns'koho. Vinnytsia, 292 s.
7. Bystrytskyj, E. K., Kozlovskyj, V. P., Proleev, S. V., Malakhov, V. A. (1991). *Bytje cheloveka v kul'ture (opyt ontolohyicheskoho podkhoda)* / red. E. K. Bystrytskyj ; AN Ukrainy. Yn-t fylosofyy. Kyiv : Nauk. dumka, 176 s.
8. Vozniak, S. S. (2011). *Diial'nist' u vymirakh kul'tury: problema formoutvorennia* : monohrafiia. Luts'k : Volyn. nats. un-t im. Lesi Ukrainky, 200 s.
9. Koval'chuk L. (2020). *Modeliuvannia naukovy-pedahohichnykh doslidzhen'* : navch. posibnyk L'viv : Vydav. tsentr LNU imeni Ivana Franka, 520 s.
10. Koval'chuk L. (2007). *Osnovy pedahohichnoi majsternosti* : navch. posibnyk L'viv : Vydav. tsentr LNU imeni Ivana Franka, 608 s.
11. Koval'chuk L. (2013). *Pedahohichni zdibnosti iak intehrovanyj chynnyk formuvannia kul'tury profesijnoho myslennia majbutnikh uchyteliv pryrodnych dystryplin. Szkoła twórcza w odtwórczym świecie.* / pod redakcją J. Krukowskiego, A. Włoch. Kraków : Wyd-wo Wydziału Pedagogicznego Un-tu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, II, 156–168 (Seria : Biblioteka Współczesnej Myśli Pedagogicznej).
12. *Kul'turolohiia* : entsyklopedychnyj slovnyk. (2013). / Avt. kol.: M. P. Al'chuk, F. S. Batsevych, I. M. Bojko ta in. / za red. V. P. Mel'nyka. L'viv : LNU imeni Ivana Franka, 508 s.
13. Lartsev B. C. (2002). *Sotsyokul'turnyj henezys lychnosti (sotsyal'no-fylosofskyj analiz)* : monohrafiia. Kyev : OOO «Ynformatsyonno-yzdatel'skaia firma «Prynt-Ekspress», 360 s.
14. *Liudyna v suchasnomu sviti.* (2012). V tr'okh kn. Kn. 1. Filosofs'ko-kul'turolohiichni vymiry : kolektyvna monohrafiia / A. Yu. Vas'kiv, N. P. Hapon, H. T. Hnatyschak ta in. ; za zah. red. d-ra filos. nauk, prof. V. P. Mel'nyka. L'viv : LNU imeni Ivana Franka, 578 s.
15. Maksjuta M. Ye. (1997). *Yednist' kul'tury i myslennia* : avtoref. dys... d-ra filosof. nauk : 09.00.05 ; Dnipropetr. derzh. un-t. Dnipropetrovs'k, 35 s.

16. Ovcharuk, O. V. (2018). *Paradyhmal'ni vymiry idealu liudyny u prostori kul'tury KhKh – pochatku KhKhI stolittia* : dys.... d-ra kul'turolohii : 26.00.01 ; Natsional'na akademiia kerivnykh kadriv kul'tury i mystetstv; Ministerstvo kul'tury Ukrainy. Kyiv, 426 s.
17. Pozinkevych, R. O. (2000). *Osvita v systemi kul'tury* : monohrafiia. Luts'k : Red.-vyd. vidd. «Vezha» Volyn. derzh. un-tu im. Lesi Ukrainky, 348 s.
18. Rybalka, V. V. (2009). *Aksiologichni osnovy psykhologichnoi kul'tury osobystosti* : navch.-metod. posib. Kyiv : APN Ukrainy ; In-t ped. osvity i osvity doroslykh ; In-t obdarovanoi dytyny ; APN i MON Ukrainy ; Ukr. nauk.-metod. tsentr prakt. psykhologii i sots. roboty, 326 s.
19. Robinson, K., Lu, A. (2017). *Shkola majbutn'oho. Revoliutsiia u vashij shkoli, scho nazavzhdy zminyt' osvitu* / per. z anhl. H. Leliv. L'viv: Litopys, 256 s.
20. Svidzyn's'kyj, A. (1999). *Samoorganizatsiia i kul'tura*. Kyiv : Vyd-vo imeni Oleny Telihy, 288 s.
21. Skotnyj, V. (2005). *Filosofiia : istorychnyj i systematychnyj kurs*. Kyiv : Znannia Ukrainy, 575 s.
22. *Slovyk inshomovnykh sliv* (1985). / za red. O. S. Mel'nychuk. Kyiv : Hol. redaktsiia, 970 s.
23. Stabko, V. M. (2017). *Teoriia i metodyka formuvannia proektno-tekhnologichnoi kul'tury majbutnij uchyteliv tekhnologij* : dys. ... d-ra ped. Nauk : 13.00.02 ; Nats. ped. un-t im. M. Drahomanova. Kyiv, 515 s.
24. Stasevych, V. P. (2004). *Kul'tura iak aksiologichnyj fenomen buttia* (sotsia'lni-filosof's'kyj analiz pryrody ta hierarkhii kul'tury) : dys... kand. filosof. nauk : 09.00.03. Donets'kyj nats. tekhn. un-t. Donets'k, 171s.
25. Furman, A. V. (2014). *Psykhokul'tura ukrains'koi mental'nosti* : 3-ie nauk. vyd. Ternopil' : NDI MEVO, 168 s.
26. Shejko, V. M. (2001). *Kul'tura. Tsyvilizatsiia. Hlobalizatsiia* (kinets' XIX – pochatok XXI st.) : monohrafiia : v 2 t. T. I. Xarkiv : Osnova, 520 s.
27. Kovalchuk, L. (2014). Modeling of cultural and educational environment as a pedagogical condition of forming of professional thinking culture of future teachers. *European Scientific Journal*, 10, 22, 69–88.

Стаття: надійшла до редколегії 11.09.2023

доопрацьована 21.09.2023

прийнята до друку 05.10.2023

CULTURE AS A FUNDAMENTAL CATEGORY OF HUMANITARIAN DISCOURSE IN THE CONTEXT OF STUDYING THE FORMATION OF PROFESSIONAL THINKING CULTURE OF FUTURE TEACHERS**Larysa Kovalchuk**

*Ivan Franko National University of Lviv,
Tuhan-Baranovskoho Str., 7, Lviv, Ukraine, UA-79007
larysa.kovalchuk@lnu.edu.ua*

The article is devoted to the study of the issue of developing the culture of professional thinking of future teachers. In this context the conceptual and terminological analysis of the essence of key concepts is carried out. Considering that culture is a system-forming, generic concept, the key categories («personality culture», «professional and pedagogical culture», «culture of professional thinking», etc.) are considered as generic. The author of the article analyzes the approaches of researchers to the interpretation of the essence of culture as a fundamental category of the humanitarian discourse in philosophy, cultural studies, sociology, psychology, and pedagogy.

Based on the study, it is concluded that interpretations of the essence of culture have become widespread in humanitarian discourse, focusing on the ontological, anthropological, axiological, activity, heuristic, mental and semiotic aspects. It is determined that the difference in the approaches of scholars to the interpretation of the essence of culture is due to the complexity, ambiguity, multidimensionality and multifunctionality of the analyzed phenomenon, and is also related to the problematic field of specific scientific research.

It has been found that culture, society, professional (social) community and personality are connected by multifaceted interconnections and mutual influences in the system: «culture–society culture–professional (social) community culture–individual culture».

We consider the professional and pedagogical culture as the culture of a professional community, which organically combines the culture of professional thinking, pedagogical orientation, values, pedagogical abilities, professional competence, pedagogical experience, creative activity, personal and professional qualities of a teacher, etc.

Keywords: discourse, category, culture, personality culture, society culture, culture of professional community, culture of professional thinking of a teacher, professional and pedagogical culture.